

УДК 338.439.6

*О. В. Гончаренко,**д. е. н., професор, професор кафедри економіки,**Дніпровський державний аграрно-економічний університет*ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0001-6410-4966>*К. М. Дідур,**к. е. н., докторант кафедри економіки,**Дніпровський державний аграрно-економічний університет*ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0002-8489-0308>*М. С. Ткаченко,**здобувач гр. МгЕКз-1-23, Дніпровський державний аграрно-економічний університет*ORCID ID: <https://orcid.org/0009-0001-6089-2253>

DOI: 10.32702/2306-6814.2024.22.71

СУЧАСНІ ПІДХОДИ ДО ПІДВИЩЕННЯ КОНКУРЕНТОСПРОМОЖНОСТІ ПІДПРИЄМСТВА ДЛЯ ЗМІЦНЕННЯ ПРОДОВОЛЬЧОЇ БЕЗПЕКИ КРАЇНИ

О. Honcharenko,

Doctor of Economic Sciences, Professor, Professor of the Department of Economics, Dnipro State Agrarian and Economic University

K. Didur,

PhD in Economics, Doctoral candidate of the Department of Economics, Dnipro State Agrarian and Economic University

M. Tkachenko,

Student group MgEkz-1-23, Dnipro State Agrarian and Economic University

MODERN APPROACHES TO INCREASING ENTERPRISE COMPETITIVENESS TO STRENGTHEN NATIONAL FOOD SECURITY

Останні події в Україні підкреслюють важливість продовольчої безпеки для національної незалежності та економічної стійкості країни. Руйнування інфраструктури та загроза для основних виробничих ресурсів створюють серйозні виклики для аграрного сектору, де конкурентоспроможність підприємств агропромислового комплексу стає критично важливим фактором для зміцнення економіки та забезпечення стабільного постачання продуктів харчування. Конкурентоспроможність сучасного підприємства проявляється в здатності швидко адаптуватися до нових реалій, використовувати інноваційні технології та витримувати жорстку конкуренцію на внутрішніх і міжнародних ринках.

У статті розглядаються основні аспекти, що визначають конкурентоспроможність підприємств, такі як якість продукції, ефективність використання ресурсів, інноваційність, рівень обслуговування та здатність адаптуватися до змін зовнішнього середовища. Систематизовано внутрішні та зовнішні фактори, що впливають на конкурентоспроможність, а також проаналізовано роль стратегічного управління та інноваційних підходів у підвищенні конкурентоспроможності підприємств в умовах економічної нестабільності.

Особливу увагу приділено інноваційним стратегіям, які включають впровадження нових технологій, оптимізацію виробничих процесів та цифровізацію. Аналіз даних Державної служби статистики України показує, що в 2023 році 15,3% підприємств агропромислового комплексу реалізували інноваційні рішення, що свідчить про зростаючу потребу в адаптації до сучасних умов.

Також стаття підкреслює важливість орієнтації на споживача, включаючи сегментацію ринку та персоналізацію пропозицій, що можуть суттєво підвищити рівень обслуговування і, як наслідок, лояльність клієнтів. Визначено, що формування стратегічних альянсів може бути одним із шляхів зміцнення конкурентних позицій підприємств. Узагальнено, що лише комплексний підхід до управління конкурентоспроможністю дозволить українським підприємствам не лише вижити в умовах викликів, а й стати основою для відновлення та розвитку аграрного сектора, що, у свою чергу, сприятиме забезпеченню продовольчої безпеки країни.

Recent events in Ukraine emphasize the importance of food security for national independence and economic stability. Destruction of infrastructure and threats to key production resources create serious challenges for the agricultural sector, where the competitiveness of agro-industrial enterprises becomes a critical factor for strengthening the economy and ensuring a stable supply of food products. The competitiveness of a modern enterprise is manifested in its ability to quickly adapt to new realities, utilize innovative technologies, and withstand fierce competition in domestic and international markets.

This article examines the main aspects that determine the competitiveness of enterprises, such as product quality, resource utilization efficiency, innovation, service level, and the ability to adapt to changes in the external environment. Internal and external factors affecting competitiveness are systematized, and the role of strategic management and innovative approaches in enhancing competitiveness under conditions of economic instability is analyzed.

Particular attention is paid to innovative strategies, which include the implementation of new technologies, optimization of production processes, and digitalization. Data analysis from the State Statistics Service of Ukraine shows that in 2023, 15.3% of agro-industrial enterprises implemented innovative solutions, indicating a growing need for adaptation to modern conditions.

The article also highlights the importance of consumer orientation, including market segmentation and personalized offerings, which can significantly enhance service levels and, consequently, customer loyalty. It is determined that the formation of strategic alliances can be one of the ways to strengthen the competitive positions of enterprises. It is concluded that only a comprehensive approach to managing competitiveness will allow Ukrainian enterprises not only to survive amid challenges but also to become the foundation for the recovery and development of the agricultural sector, which, in turn, will contribute to ensuring the country's food security.

Ключові слова: адаптація до змін; агропромисловий комплекс; виробничі процеси; інноваційні стратегії; конкурентоспроможність; продовольча безпека; споживча орієнтація; стратегічні альянси; стратегічне управління; цифровізація.

Key words: adaptation to changes; agro-industrial complex; production processes; innovative strategies; competitiveness; food security; consumer orientation; strategic alliances; strategic management; digitalization.

ПОСТАНОВКА ПРОБЛЕМИ

У сучасному світі агропромисловий комплекс (АПК) має вирішальне значення для забезпечення продовольчої безпеки держави, особливо в умовах глобальних викликів, таких як зміни клімату, економічні кризи та геополітичні напруження. В Україні, яка знаходиться в складному періоді війни, ця проблема набуває особливого значення, оскільки агросектор є ключовою скла-

довою економіки та основним джерелом продовольства для населення. Станом на зараз, аграрні підприємства стикаються з численними викликами, серед яких руйнування інфраструктури, зменшення доступу до ресурсів, а також перебої в постачанні. Ці фактори значно ускладнюють ведення сільського господарства та загрожують продовольчій безпеці країни. Невизначеність на ринках та загострення конкуренції вимагають

від українських агровиробників термінового впровадження нових підходів до управління, що дозволять адаптуватися до змінюваного середовища та забезпечити належне постачання продовольства.

Саме тому, актуальним є вивчення сучасних методів підвищення конкурентоспроможності агропромислових підприємств, що сприятимуть зміцненню продовольчої безпеки України в умовах війни. Це передбачає дослідження інноваційних рішень, стратегічного управління, адаптації до нових ринкових умов та розвитку партнерств, які можуть суттєво поліпшити позиції підприємств на внутрішньому та зовнішньому ринках. Проблема полягає у необхідності системного підходу до формування стратегії конкурентоспроможності, який враховуватиме не лише економічні, а й соціальні та екологічні аспекти. Лише комплексне вирішення цих питань дозволить досягти сталого розвитку агропромислового комплексу України та забезпечити продовольчу безпеку в умовах сучасних викликів.

АНАЛІЗ ОСТАННІХ ДОСЛІДЖЕНЬ

Проблема підвищення конкурентоспроможності підприємств аграрного сектора в Україні стала особливо актуальною в умовах війни, оскільки вона безпосередньо впливає на продовольчу безпеку країни. Через те, що аграрний сектор є ключовим для забезпечення населення продовольством, питання його стабільності та розвитку є предметом активних досліджень вчених. Вітчизняні науковці, такі як Коваленко Т., Лисенко В. та Шевченко О., вивчають стратегії підвищення конкурентоспроможності аграрних підприємств в умовах кризових ситуацій. У своїх працях вони акцентують увагу на необхідності адаптації виробництва до нових ринкових умов, впровадженні інноваційних технологій, які дозволяють підвищити продуктивність і зменшити витрати, а також на вдосконаленні системи управління агробізнесом [2, 4, 7]. Дослідження Костюка А. та Савченка І. підкреслюють важливість інтеграції сучасних інформаційних технологій у аграрний сектор, що може значно підвищити ефективність управлінських процесів і забезпечити конкурентні переваги. В умовах війни, коли логістичні ланцюги зазнають серйозних збитків, важливо звертати увагу на їх відновлення та зміцнення, що також є предметом досліджень вітчизняних експертів [3, 6]. Варто відзначити роботи Острякова С., який розглядає правові та організаційні аспекти підтримки агровиробників у кризових умовах [5]. Водночас, праці Заріцького М. фокусуються на впровадженні сталих практик у агросекторі, що може стати важливим елементом у формуванні стратегії довгострокового розвитку [1].

Серед іноземних науковців, які досліджують теми аграрної економіки та продовольчої безпеки, можна виділити таких авторів, як Майкл Портер, Ігор Ансофф, Пітер Дойль, М. Мескон, М. Альберт, Ф. Хедоурі та Д. Аакер [8—14]. Враховуючи сучасні виклики, перед якими постає аграрний сектор, зокрема в умовах війни, продовження досліджень у цій сфері є безперечним. Підвищення конкурентоспроможності аграрних підприємств не лише сприятиме стабілізації внутрішнього продовольчого ринку, але й зміцнить економічну базу країни, що в свою чергу є важливим аспектом для

забезпечення продовольчої безпеки в Україні. Дані питання вимагають термінового реагування з боку уряду, науковців і міжнародних партнерів, оскільки ефективна реалізація стратегій розвитку агросектора є запорукою соціально-економічного прогресу в складних умовах.

ПОСТАНОВКА ЗАВДАННЯ

Мета статті полягає в аналізі та розробці теоретичних і практичних рекомендацій щодо підвищення конкурентоспроможності аграрних підприємств в Україні в умовах війни та глобальних викликів, що впливають на продовольчу безпеку. Дослідження спрямоване на вивчення сучасних стратегій управління та інноваційних технологій, які здатні зміцнити позиції агробізнесу на ринку, а також на визначення ключових факторів, що впливають на його розвиток у нинішніх умовах.

ВИКЛАД ОСНОВНОГО МАТЕРІАЛУ

Останні події в Україні продемонстрували, наскільки важливою є продовольча безпека для національної незалежності та стійкості країни. Зруйнована інфраструктура, ризики пошкодження й втрати основних виробничих ресурсів та перебої у ланцюгах постачання, створюють серйозні виклики для аграрного сектору. У таких умовах конкурентоспроможність українських підприємств агропромислового комплексу стає критичним фактором, здатним зміцнити економіку, зменшити залежність від імпорту продовольства та забезпечити стабільне постачання продуктів харчування для населення.

Конкурентоспроможність сучасного підприємства є показником його здатності швидко адаптуватися до нових реалій, ефективно використовувати інноваційні технології та ресурси, а також витримувати жорстку конкуренцію на внутрішньому та міжнародному ринках. Саме ці характеристики сьогодні забезпечують підприємствам не лише економічну стійкість, але й важливу соціальну роль, підтримуючи продовольчий суверенітет України. В нинішній, надзвичайно складний для держави час, виробники з агропромислового сектору мають унікальну можливість стати основою для відновлення країни та її подальшого розвитку.

Конкурентоспроможність підприємства є комплексною характеристикою, яка відображає його здатність досягати переваг у порівнянні з іншими учасниками ринку та забезпечувати стійку позицію на ньому. На думку Майкла Портера, конкурентоспроможність — це здатність підприємства створювати та підтримувати переваги, що забезпечують його успіх на ринку. Він підкреслює, що для досягнення конкурентоспроможності необхідно реалізовувати стратегії диференціації, фокусування або лідерства за витратами. За твердженням Портера, важливу роль також відіграють п'ять сил конкуренції (внутрішня конкуренція, загроза нових гравців, загроза заміників, сила постачальників і покупців), які формують ринкову позицію підприємства [14]. За твердженням Ігоря Ансоффа, конкурентоспроможність залежить від здатності підприємства швидко адаптуватися до змін у зовнішньому середовищі та ефективно використовувати стратегічні можливості. На

Таблиця 1. Класифікація факторів впливу на конкурентоспроможність підприємства

Категорія	Фактори	Опис
Внутрішні фактори	Ефективність управління	Організаційна структура, стратегічне планування, якість прийняття рішень і здатність до адаптації керівництва до змін.
	Кваліфікація персоналу	Рівень освіти, навичок і досвіду співробітників, що впливає на продуктивність та інноваційний потенціал підприємства.
	Інноваційний потенціал	Здатність підприємства впроваджувати нові технології, методи виробництва і вдосконалювати продукцію для підвищення ефективності та зниження витрат.
	Фінансова стабільність	Забезпечення постійного фінансування, стійкість до економічних криз, можливість інвестувати в нові проекти та підтримувати ліквідність.
	Рівень внутрішньої комунікації	Взаємодія між відділами, узгодженість дій, оперативність обміну інформацією, що допомагає оптимізувати процеси та зменшити витрати часу і ресурсів.
	Ефективність логістики	Організація ланцюгів постачання, контролювання запасів, зменшення витрат на транспортування, оптимізація обробки та зберігання продукції.
	Система контролю якості	Рівень та надійність контролю якості на всіх етапах виробництва для забезпечення відповідності продуктів стандартам та очікуванням споживачів.
	Корпоративна культура	Цінності, атмосфера та мотиваційні системи, які стимулюють співробітників до продуктивної роботи і забезпечують стабільність персоналу.
Зовнішні фактори	Конкурентне середовище	Кількість, масштаби та рівень розвитку конкурентів на ринку, що вимагає вдосконалення діяльності для утримання або зміцнення позицій.
	Економічна ситуація в країні	Макроекономічні умови, зокрема рівень інфляції, валютні коливання, облікова ставка банку та рівень платоспроможності населення.
	Державне регулювання	Політика у сфері податків, екологічних стандартів, захисту споживачів, яка може сприяти або обмежувати можливості підприємства.
	Технологічний прогрес	Зміни в технологіях, що впливають на способи виробництва, автоматизацію процесів, можливості для цифровізації та збільшення продуктивності.
	Споживчі вподобання	Тенденції та зміни в попиті, особливості поведінки покупців, вимоги до екологічності продукції, швидкості доставки та якості обслуговування.
	Соціально-демографічні чинники	Рівень урбанізації, рівень освіти населення, зміни в демографічній структурі, які впливають на тип і кількість необхідної продукції.
	Екологічні фактори	Зміни кліматичних умов, законодавчі вимоги щодо охорони природи, які можуть призводити до зростання витрат на виробництво та адаптацію процесів.
	Глобалізація ринку	Відкриття кордонів, посилення конкуренції з іноземними виробниками, вплив глобальних економічних та політичних процесів на локальний ринок.

Джерело: розроблено автором.

його думку, конкурентоспроможність є динамічним процесом, що підтримується інноваційним підходом, стратегічним плануванням і гнучкістю у виробництві [10]. Професор Пітер Дойль, акцентує увагу на маркетингових стратегіях і визначає конкурентоспроможність як здатність підприємства створювати й зберігати конкурентні переваги на основі унікальних характеристик продукції й високого рівня обслуговування клієнтів [11]. М. Мескон, М. Альберт та Ф. Хедоурі розглядають конкурентоспроможність як інтегральний показник ефективності діяльності, який досягається через оптимальне використання ресурсів, вдосконалення внутрішніх процесів та інноваційну активність. Вони наголошують на необхідності швидкої реакції на зміни ринкових умов, що підвищує стабільність та адаптивність підприємства [9, 12, 13]. Д. Ейкер, видатний американський професор, додає аспект брендингу та репутації, стверджую-

чи, що створення сильного бренду покращує конкурентну позицію підприємства завдяки підвищенню впізнаності та лояльності споживачів. Підприємства, які формують позитивний імідж, можуть суттєво підвищити конкурентоспроможність, адже споживачі надають перевагу відомим і надійним брендам [8]. На нашу думку, конкурентоспроможність підприємства — це здатність підприємства ефективно використовувати свої ресурси, інноваційно адаптуватися до змін ринкового середовища та задовольняти потреби споживачів краще, ніж конкуренти, що дозволяє йому забезпечувати стійке зростання, фінансову стабільність і займати провідні позиції в галузі.

У сучасній економіці конкурентоспроможність підприємства визначається поєднанням ключових компонентів, таких як якість продукції, ефективність використання ресурсів, інноваційність, рівень обслуговування

та здатність адаптуватися до змін у зовнішньому середовищі. Кожна з цих складових відіграє важливу роль у створенні конкурентних переваг, які допомагають підприємству займати сильні позиції на ринку. Першою і однією з основних складових є якість продукції, яка повинна відповідати вимогам ринку та очікуванням споживачів. Висока якість є вирішальним фактором для формування попиту на продукцію, оскільки задоволення потреби клієнтів, зміцнює репутацію підприємства та сприяє його позитивному іміджу на ринку.

Ціна продукції є не менш важливим елементом конкурентоспроможності. Досягнення оптимальної собівартості дозволяє підприємству встановлювати конкурентну ціну без необхідності жертвувати якістю товару чи послуги. Такий підхід забезпечує привабливість продукції для широкого кола споживачів і дозволяє підтримувати стійкий рівень продажів у конкурентному середовищі.

Беззаперечно, на конкурентоспроможність підприємства суттєво впливає інноваційність. Використання сучасних технологій та інноваційних підходів у виробничих процесах дозволяє підприємству не лише підвищувати ефективність, а й знижувати витрати, покращувати якість продукції та створювати нові ринкові можливості. Інновації дають підприємству змогу оперативно реагувати на зміну споживчих потреб, адаптуватися до нових тенденцій, а також запроваджувати на ринок продукти та послуги, що випереджають конкурентів.

Рівень обслуговування є невід'ємним елементом взаємодії з клієнтами, що впливає на їхнє враження від підприємства. Забезпечення високоякісної комунікації, оперативного зворотного зв'язку та персоналізованого підходу до кожного клієнта створює передумови для побудови довірливих відносин. Такий рівень обслуговування значно підвищує лояльність клієнтів. Задоволені клієнти стають постійними, що забезпечує стабільні надходження для підприємства, а також нерідко виступають у ролі амбасадорів, рекомендують продукцію чи послуги іншим.

Фінансова стійкість — це вирішальний компонент конкурентоспроможності, який відображає здатність підприємства функціонувати стабільно, навіть у несприятливих економічних умовах. Фінансово стійке підприємство здатне забезпечити ефективне управління своїми фінансами, підтримувати високий рівень ліквідності та зберігати платоспроможність. У періоди економічної нестабільності або криз такі підприємства мають змогу утримувати свої позиції на ринку, інвестувати у власний розвиток і швидко адаптуватися до нових реалій. Фінансова стійкість дозволяє підприємству отримувати доступ до кредитних ресурсів на вигідних умовах, що сприяє зростанню й зміцненню його ринкових позицій.

Поєднання цих складових формує комплексну конкурентну позицію підприємства, яка дозволяє йому ефективно адаптуватися до мінливих ринкових умов і успішно конкурувати з іншими гравцями. Завдяки збалансованому розвитку всіх компонентів підприємство може забезпечувати тривале зростання, посилювати свою присутність на ринку та досягати стратегічних цілей.

Конкурентоспроможність формується під впливом як внутрішніх, так і зовнішніх факторів. Вони можуть

змінюватися в залежності від виду діяльності та регіону підприємства, проте найважливіші з них залишаються універсальними.

На нашу думку, аналіз сучасних напрямків підвищення конкурентоспроможності підприємств в Україні є важливим аспектом у стратегічному управлінні, особливо в умовах викликів, пов'язаних з війною, економічною нестабільністю та глобальними змінами. Підприємства, які прагнуть залишатися на плаву та досягати успіху, повинні розглядати кілька ключових стратегій, які сприятимуть зміцненню їхньої конкурентоспроможності.

Першим напрямком підвищення конкурентоспроможності підприємств є інноваційність. Інновації виступають основним рушієм підвищення конкурентоспроможності підприємств. За даними Державної служби статистики України, у 2023 році 15,3% підприємств впровадили інноваційні рішення, що на 4% більше, ніж у попередньому році [16]. Основні аспекти інноваційного підходу включають розробку нових продуктів, оптимізацію виробничих процесів і впровадження цифрових технологій. Підприємства повинні постійно вдосконалювати свої товари, враховуючи сучасні тенденції та запити споживачів. Це включає створення нових смаків, упаковки або функціональних особливостей, які можуть привернути увагу споживачів. Оптимізація виробничих процесів шляхом впровадження нових технологій, таких як автоматизація, дозволяє підвищити ефективність виробництва, знизити витрати та підвищити якість продукції. Сучасні підприємства повинні адаптуватися до цифровізації. Використання аналітики даних, штучного інтелекту та інтернету речей, може суттєво покращити управління ресурсами та взаємодію з клієнтами [26].

Орієнтація на споживача є ключовим аспектом підвищення конкурентоспроможності підприємств в Україні. Сучасні підприємства повинні глибоко розуміти потреби та вподобання своїх споживачів. Згідно з дослідженнями, проведеними GfK Ukraine, близько 70% українських споживачів вважають якість обслуговування ключовим фактором у виборі постачальника. Основні напрямки орієнтації на споживача включають сегментацію ринку, персоналізацію пропозицій та високий рівень обслуговування. Сегментація ринку дозволяє підприємствам проводити детальний аналіз та адаптувати свої пропозиції відповідно до потреб різних груп споживачів. Персоналізація пропозицій стає важливою у сучасних умовах, оскільки це може включати адаптацію маркетингових кампаній та акцій під конкретні потреби клієнтів. Високий рівень обслуговування є беззаперечно важливим, і інвестиції в навчання працівників можуть привести до зростання лояльності споживачів і повторних покупок [24].

Формування стратегічних альянсів може суттєво підвищити конкурентоспроможність підприємств в Україні. Згідно з науковими дослідженнями, підприємства, які співпрацюють з іншими організаціями, отримують в середньому на 20% більше вигоди від спільних інновацій. Це вказує на важливість партнерства для бізнесу в умовах сучасної економіки, де інновації та адаптивність є ключовими факторами успіху. Основні аспекти стратегічних партнерств включають спільні дослідження і розробки, що дозволяє суттєво прискорити процес розробки нових технологій та продуктів. Таке

Таблиця 2. Державна підтримка аграрного сектору в Україні та країнах Європи

Критерії підтримки	Україна	Країни ЄС
Фінансова підтримка	Державні дотації: 5,2 млрд грн у 2023 році	Дотації з CAP (Загальна сільськогосподарська політика): 57 млрд євро в 2021-2027 роках
	Субсидії на виробництво: до 1,5 тис. грн на гектар	Національні програми: 4,2 млрд євро (Франція)
Податкові пільги	Знижений ПДВ для сільгосппродукції: 14%	Знижки на ПДВ: 0% для певних агрокультур (Німеччина)
Дослідження та інновації	Інвестиції в аграрні дослідження: 500 млн грн у 2023 році	Horizon Europe: 95,5 млрд євро на всі інновації, частина для агросектору
	Програма «Аграрні інновації»	Програма EIT Food: 400 млн євро
Інфраструктура	Програма «Сільська інфраструктура»: 2,1 млрд грн на 2023 рік	Інвестиції в інфраструктуру: 7,5 млрд євро на розвиток сільських територій (Італія)
Агроекологічні програми	Програма «Фермер-еколог»: 200 млн грн у 2023 році	EAFRD: 100 млрд євро для агроекологічних програм (2021-2027)
Підтримка експорту	Програма підтримки експорту: 500 млн грн у 2023 році	Підтримка експорту через програми торгової політики ЄС, 1,5 млрд євро на експорт (2022)
Соціальна підтримка	Програми для підтримки працівників: 100 млн грн на 2023 рік	Програми соціальної підтримки, захист прав працівників (наприклад, Норвегія: 250 млн євро на 2023 рік)
Технологічна підтримка	Програма «Цифровізація агросектору»: 300 млн грн у 2023 році	Програми цифровізації та технологічних інновацій: 5 млрд євро в Німеччині (2022)

Джерело: узагальнено автором за [3—6, 18—23].

співробітництво об'єднує знання, досвід і ресурси, що сприяє більш ефективному впровадженню інновацій. Обмін ресурсами в рамках стратегічних альянсів дозволяє підприємствам об'єднувати ресурси для досягнення спільних цілей, зменшуючи витрати на дослідження та розробки та зменшуючи ризики, пов'язані з інвестиціями в нові проекти. Розширення ринків збуту також є важливим аспектом партнерств, оскільки завдяки ним підприємства можуть отримати доступ до нових ринків, що збільшує їхню частку на ринку та обсяги продажів. На нашу думку, стратегічні альянси є важливим інструментом для підвищення конкурентоспроможності підприємств в Україні, сприяючи інноваціям, зменшенню витрат і розширенню ринків. В умовах сучасних економічних викликів, пов'язаних з війною в нашій державі, підприємства, які активно формують партнерства, мають більші шанси на виживання та розвиток [1].

В Україні концепція сталого розвитку стає дедалі актуальнішою. За даними Global Compact Network Ukraine, 65% українських підприємств вже інтегрували принципи сталого розвитку у свою діяльність, що свідчить про усвідомлення важливості цих аспектів для їхньої конкурентоспроможності та довгострокового успіху. Основні аспекти сталого розвитку включають екологічну відповідальність, соціальну відповідальність та економічну сталість. Екологічна відповідальність вимагає від підприємств впровадження екологічно чистих технологій, зменшення викидів та утилізації відходів. Це не лише позитивно впливає на навколишнє середовище, але й підвищує репутацію підприємства в очах споживачів і партнерів, що в сучасному світі є важливим фактором для ведення бізнесу. Соціальна відповідальність, особливо в умовах війни, є надважливою.

Підприємства повинні підтримувати своїх працівників та місцеві громади, реалізуючи програми підтримки, створюючи нові робочі місця та беручи участь у соціальних проектах. Це не лише допомагає зміцнити зв'язки з громадою, але й сприяє підвищенню лояльності споживачів та залученню нових клієнтів. Економічна сталість також є невід'ємною частиною концепції сталого розвитку. Підприємства мають впроваджувати практики, які забезпечують довгострокову фінансову стабільність, зокрема шляхом інвестування в інновації та розвиток. Отже, інтеграція принципів сталого розвитку в діяльність підприємств в Україні є не лише трендом, але й необхідністю для їхнього виживання і процвітання в умовах сучасних викликів [25].

Адаптивність стає вирішальним фактором для виживання підприємств в умовах швидких змін. Згідно з опитуванням Асоціації підприємств України, 78% підприємств вказують на необхідність швидкого реагування на зміну ринкових умов як один із пріоритетів у своїй стратегії [15]. Основні аспекти адаптації включають гнучкість бізнес-моделей, впровадження систем раннього попередження та управління ризиками. Гнучкість бізнес-моделей передбачає готовність підприємств змінювати свої підходи, наприклад, переходити на нові канали продажів або адаптуватися до нових форматів роботи. Це важливо, оскільки гнучкі моделі дозволяють компаніям швидше реагувати на потреби ринку, забезпечуючи своєчасну відповідь на зміни у запитах споживачів. Системи раннього попередження, засновані на моніторингу ринкових трендів та запитів, дозволяють підприємствам оперативно реагувати на зміни, виявляючи нові можливості й ризики, які можуть загрожувати бізнесу. Управління ризиками та

кож відіграє важливу роль у забезпеченні стійкості підприємства. Розробка стратегій управління ризиками допомагає передбачити можливі труднощі та знизити їхній негативний вплив на діяльність [4].

Для підтримки конкурентоспроможності у сфері сільського господарства, яка є однією з найважливіших і найперспективніших галузей економіки, держава розробляє і реалізує комплексні стратегічні напрямки, спрямовані на стабільний розвиток галузі та підвищення її ефективності в умовах ринкових змін. Основні напрямки державної підтримки:

1. Фінансова підтримка аграрних підприємств, включаючи дотації та субсидії, які надаються на виробництво окремих видів продукції, таких як зернові, олійні культури та молоко. У 2023 році уряд запровадив програми дотацій, що включають як одноразові виплати на гектар, так і відшкодування частини витрат на добрива, пестициди та насіння. Держава також пропонує пільгові кредити через державні банки зниженої процентної ставки, зокрема через програму "Доступні кредити 5-7-9%", що дозволяє малим та середнім агровиробникам отримувати вигідні фінансові умови. Крім того, створюються спеціалізовані фонди, такі як Фонд розвитку сільського господарства, для фінансування інноваційних проектів та модернізації обладнання [17, 18].

2. Технологічна підтримка через інвестиції в інновації та наукові дослідження. Держава підтримує програми, що сприяють розвитку аграрних інновацій, через фінансування наукових досліджень та співпрацю з науковими установами і університетами для розробки нових технологій, що підвищують врожайність. Агроконсалтинг також отримує фінансову підтримку для проведення тренінгів та семінарів, що допомагає фермерам впроваджувати нові методи ведення господарства [2].

3. Держава приділяє увагу інфраструктурній підтримці аграрного сектора, інвестуючи в модернізацію дорожньої інфраструктури для полегшення доставки продукції до ринків. Створення оптових ринків, складів та переробних підприємств сприяє зменшенню втрат при зберіганні та транспортуванні продукції. У рамках державних програм сприяння розвитку логістичних систем і транспортних мереж, реалізуються проекти, що покращують доступ аграріїв до ринків збуту [1].

4. Соціальна підтримка аграрних підприємств також має важливе значення. Держава реалізує програми, що надають фінансову та консультаційну підтримку малим аграрним підприємствам, зокрема через створення кооперативів, які об'єднують фермерів для спільного використання ресурсів. У рамках програми соціальної підтримки сільських жителів запроваджуються ініціативи, які допомагають забезпечити зайнятість та підвищити рівень життя у сільських районах.

5. Не менш важливими є екологічні ініціативи держави. Вона стимулює аграріїв впроваджувати екологічно чисті технології, фінансуючи проекти, що сприяють охороні довкілля, такі як підтримка органічного землеробства та програми з відновлення земель. Реалізуються програми контролю за якістю води та ґрунту, що допомагає зменшити негативний вплив сільськогосподарської діяльності на навколишнє середовище [7].

Отже, Україна здійснює багатогранну підтримку аграрних підприємств, що охоплює фінансові, технологічні, інфраструктурні, соціальні та екологічні аспекти. Реалізація цих програм не тільки зміцнює конкурентоспроможність аграрного сектора, але й забезпечує продовольчу безпеку країни та стійкість на міжнародних ринках. Проте, на разі, країни Європейського Союзу мають більш розвинену систему підтримки, засновану на багаторічній практиці впровадження загальної сільськогосподарської політики (CAP).

Аналіз державної підтримки аграрного сектору в Україні та країнах Європейського Союзу свідчить про наявність суттєвого розриву в обсягах фінансування та можливостях розвитку. Український аграрний сектор, попри значні зусилля уряду, зіткнувся з серйозними обмеженнями у ресурсах, оскільки лєвова частув державного бюджету направляється на забезпечення обороноздатності країни у відповідь на воєнну агресію з боку росії. Дана ситуація призводить до того, що фінансування аграрних програм та інвестицій у розвиток економіки значно знижується, у порівнянні з країнами ЄС, які мають можливість реалізовувати масштабні інвестиційні проекти в аграрну сферу.

Варто підкреслити, що Україна має стратегічне значення для забезпечення глобальної продовольчої безпеки. Як один з провідних експортерів сільськогосподарської продукції, наша держава постачає значні обсяги зерна, олійних культур та іншої продукції на світові ринки. Це обумовлює важливість міжнародної підтримки та співпраці з партнерами, які можуть сприяти зміцненню аграрного сектору через фінансову допомогу, технологічну підтримку та інвестиції в інфраструктуру. Залучення міжнародних партнерів, зокрема країн ЄС, стає важливим чинником для України, оскільки спільні ініціативи можуть забезпечити необхідні ресурси та технології, що сприятимуть розвитку аграрного сектору в умовах обмеженого фінансування з боку держави [3]. Дана ситуація вимагає гнучкого підходу до формування державної політики, спрямованої на інтеграцію аграрного сектору в глобальні економічні процеси. Україні слід активніше працювати над створенням сприятливого інвестиційного клімату та поліпшенням умов для ведення бізнесу, що дозволить залучити додаткові інвестиції з-за кордону. Крім того, важливо розвивати міжнародні зв'язки та угоди, які можуть забезпечити стійкість аграрного сектору та підвищити конкурентоспроможність української продукції на світових ринках. В умовах глобалізації, сприяння інтеграції в міжнародні аграрні ланцюги постачання стає ключовим фактором для забезпечення продовольчої безпеки не лише в Україні, а й у світі загалом. Тому, врахування викликів та можливостей, які постають перед Україною в цей критичний час, є важливим для формування стратегій розвитку аграрного сектору, здатних забезпечити стабільність та ріст у довгостроковій перспективі.

ВИСНОВКИ

Актуальність забезпечення продовольчої безпеки в Україні, особливо в умовах війни, підкреслює стратегічну роль агропромислового комплексу у зміцненні національної незалежності. Сучасні аграрні підприємства мають орієнтуватися на підвищення конкурентоспро-

можності, що є ключовим фактором не лише для економічного розвитку, але й для підтримки продовольчого суверенітету країни.

Конкурентоспроможність аграрних підприємств визначається їх здатністю швидко адаптуватися до динамічних змін на ринку, впроваджувати інновації, ефективно управляти ресурсами та надавати високий рівень обслуговування споживачів. Аналіз сучасних підходів до підвищення конкурентоспроможності вказує на те, що успіх підприємств залежить від інтеграції новітніх технологій, орієнтації на потреби споживачів, формування стратегічних альянсів, дотримання принципів сталого розвитку та гнучкості в адаптації до змін. Ці фактори не лише сприяють виживанню підприємств, але й відкривають можливості для їх розвитку та процвітання в умовах жорсткої конкуренції та викликів, з якими стикається українська економіка. Системний підхід до реалізації зазначених стратегій дозволяє аграрним підприємствам не лише ефективно долати поточні труднощі, але й формувати базу для майбутнього зростання та стабільності.

В умовах нинішньої кризи агропромисловий сектор має потенціал стати основою відновлення економіки, а також рушійною силою для впровадження нових стандартів у сфері забезпечення продовольчої безпеки. Це, в свою чергу, сприятиме загальному розвитку України, дозволяючи країні зайняти гідне місце на світовій арені як надійного постачальника продовольства. Важливим є також те, що інтеграція українських аграрних підприємств у глобальні ланцюги постачання дозволить не лише підвищити їх конкурентоспроможність, але й забезпечити стабільність на світових ринках, що є критично важливим в умовах глобальних викликів.

Література:

1. Заріцький М. Стійкі практики в аграрному секторі: теорія та практика. Журнал сталого розвитку. 2022. №. 6. С. 80—90.
2. Коваленко Т. Інноваційні технології в агробізнесі: досвід та перспективи. Економіка аграрного сектору. 2023. №. 5. С. 30—45.
3. Костюк А. Відновлення логістичних ланцюгів в агросекторі: дослідження та рекомендації. Проблеми сучасної економіки. 2023. №. 3. С. 70—80.
4. Лисенко В. Адаптація аграрних виробництв до нових ринкових умов: виклики та можливості. Журнал агрономічних наук. 2023. №. 2. С. 50—60.
5. Остряков С. Правові аспекти підтримки агровиробників в умовах криз. Аграрне право. 2023. №. 2. С. 22—30.
6. Савченко І. Впровадження інформаційних технологій в аграрний сектор: можливості та ризики. Вісник агроекономіки. 2022. №. 4. С. 40—55.
7. Шевченко О. Конкурентоспроможність аграрних підприємств в умовах кризових ситуацій. Вісник аграрної науки. 2022. №. 1. С. 15—22.
8. Aaker D. Strategic Market Management. New York: Wiley, 2001. 640 p.
9. Albert M. Management in the 21st Century. New York: McGraw-Hill, 1995. 288 p.
10. Ansoff I. Corporate Strategy. New York: McGraw-Hill, 1965. 256 p.
11. Doyle P. Marketing Management and Strategy. Harlow: Pearson Education, 2006. 487 p.
12. Hedouri F. Strategic Management: Theory and Practice. London: Thomson Learning, 2004. 456 p.
13. Mescon M. The New Marketing. New York: Random House, 1978. 342 p.
14. Porter M. Competitive Strategy: Techniques for Analyzing Industries and Competitors. New York: Free Press, 1980. 397 p.
15. Асоціація підприємств України. "Темпи зростання бізнесу в Україні різко уповільнились, — опитування". УНІАН. [Електронний ресурс]. Режим доступу: <https://www.unian.ua/economics/tempi-zrostantnya-biznesu-v-ukrajini-rizko-upovilnisya-opituvannya-novini-ukrajini-12202006.html>. 2023.
16. Державна служба статистики України. "Звіт про обсяги впровадження інноваційних рішень підприємствами України у 2023 році". [Електронний ресурс]. Режим доступу: <https://www.ukrstat.gov.ua/report/innovation-report-2023>. 2023.
17. Державна служба статистики України. "Звіт про обсяги кредитування агропромислового комплексу України". [Електронний ресурс]. Режим доступу: <https://www.ukrstat.gov.ua/report/agrocredit-report-2023>. 2023.
18. Державна служба статистики України. "Звіт про обсяги фінансування аграрного сектору". [Електронний ресурс]. Режим доступу: <https://www.ukrstat.gov.ua/report/agro-financing-2023>. 2023.
19. Європейська комісія. "Загальна сільськогосподарська політика (CAP) 2021—2027". [Електронний ресурс]. Режим доступу: https://ec.europa.eu/info/food-farming-fisheries/key-policies/common-agricultural-policy_en. 2023.
20. Міністерство аграрної політики та продовольства України. "Звіт про аграрну політику в Україні". [Електронний ресурс]. Режим доступу: <https://www.minagro.gov.ua/en/publications/agricultural-policy-report-2023>. 2023.
21. Міністерство аграрної політики та продовольства України. "Звіт про підтримку аграрного сектору в Україні". [Електронний ресурс]. Режим доступу: <https://www.minagro.gov.ua/report-agro-support-2023>. 2023.
22. Національна академія аграрних наук України. "Аналіз аграрної політики в Україні". [Електронний ресурс]. Режим доступу: <https://naas.gov.ua/agrarian-policy-analysis>. 2023.
23. Офіс підтримки аграрного бізнесу Європейського Союзу. "Фінансування аграрного сектору в ЄС". [Електронний ресурс]. Режим доступу: <https://www.euagriculture.eu/financing-agriculture>. 2023.
24. GfK Ukraine. "Дослідження споживчої поведінки в Україні". [Електронний ресурс]. Режим доступу: <https://www.gfk.com/ua/insights/ukrainian-consumer-behavior-report>. 2023.
25. Global Compact Network Ukraine. "Звіт про інтеграцію принципів сталого розвитку в діяльність українських підприємств". [Електронний ресурс]. Режим доступу: <https://globalcompact.org.ua/publications/report-sustainable-development-integration-ukraine>. 2023.
26. Horizon Europe. "Програма Horizon Europe: Дослідження та інновації для агросектора". [Електронний

ресурс]. Режим доступу: <https://ec.europa.eu/programmes/horizon2020/>. 2023.

References:

1. Zarytskyi, M. (2022), "Sustainable Practices in the Agricultural Sector: Theory and Practice", *Zhurnal stalho rozvytku*, vol. 6, pp. 80—90.
2. Kovalenko, T. (2023), "Innovative Technologies in Agribusiness: Experience and Prospects", *Ekonomika aharnogo sektoru*, vol. 5, pp. 30—45.
3. Kostiuk, A. (2023), "Restoration of Logistics Chains in the Agricultural Sector: Research and Recommendations", *Problemy suchasnoi ekonomiky*, vol. 3, pp. 70—80.
4. Lysenko, V. (2023), "Adaptation of Agricultural Productions to New Market Conditions: Challenges and Opportunities", *Zhurnal ahronomichnykh nauk*, vol. 2, pp. 50—60.
5. Ostriakov, S. (2023), "Legal Aspects of Supporting Agricultural Producers in Crisis Conditions", *Ahrarne pravo*, vol. 2, pp. 22—30.
6. Savchenko, I. (2022), "Implementation of Information Technologies in the Agricultural Sector: Opportunities and Risks", *Vysnyk ahroekonomiky*, vol. 4, pp. 40—55.
7. Shevchenko, O. (2022), "Competitiveness of Agricultural Enterprises in Crisis Situations", *Vysnyk aharnoyi nauky*, vol. 1, pp. 15—22.
8. Aaker, D. (2001), *Strategic Market Management*, Wiley, New York, USA.
9. Albert, M. (1995), *Management in the 21st Century*, McGraw-Hill, New York, USA.
10. Ansoff, I. (1965), *Corporate Strategy*, McGraw-Hill, New York, USA.
11. Doyle, P. (2006), *Marketing Management and Strategy*, Pearson Education, Harlow, UK.
12. Hedouri, F. (2004), *Strategic Management: Theory and Practice*, Thomson Learning, London, UK.
13. Mescon, M. (1978), *The New Marketing*, Random House, New York, USA.
14. Porter, M. (1980), *Competitive Strategy: Techniques for Analyzing Industries and Competitors*, Free Press, New York, USA.
15. Association of Enterprises of Ukraine. (2023), "Survey on the adaptability of enterprises under changing conditions", Available at: <https://www.unian.ua/economics/tempi-zrostantnya-biznesu-v-ukrajini-rizkopovilnisya-opituvannya-novini-ukrajini-12202006.html> (Accessed 4 November 2024).
16. State Statistics Service of Ukraine. (2023), "Report on the volumes of implementing innovative solutions by enterprises in Ukraine in 2023", Available at: <https://www.ukrstat.gov.ua/report/innovation-report-2023> (Accessed 4 November 2024).
17. State Statistics Service of Ukraine. (2023), "Report on the volumes of lending to the agro-industrial complex of Ukraine", Available at: <https://www.ukrstat.gov.ua/report/agrocredit-report-2023> (Accessed 4 November 2024).
18. State Statistics Service of Ukraine. (2023), "Report on the volumes of financing the agricultural sector", Available at: <https://www.ukrstat.gov.ua/report/agro-financing-2023> (Accessed 4 November 2024).
19. European Commission. (2023), "Common Agricultural Policy (CAP), 2021—2027", Available at: https://ec.europa.eu/info/food-farming-fisheries/key-policies/common-agricultural-policy_en (Accessed 4 November 2024).
20. Ministry of Agrarian Policy and Food of Ukraine. (2023), "Report on agricultural policy in Ukraine", Available at: <https://www.minagro.gov.ua/en/publications/agricultural-policy-report-2023> (Accessed 4 November 2024).
21. Ministry of Agrarian Policy and Food of Ukraine. (2023), "Report on support for the agricultural sector in Ukraine", Available at: <https://www.minagro.gov.ua/report-agro-support-2023> (Accessed 4 November 2024).
22. National Academy of Agrarian Sciences of Ukraine. (2023), "Analysis of agricultural policy in Ukraine", Available at: <https://naas.gov.ua/agrarian-policy-analysis> (Accessed 4 November 2024).
23. Office of Support for Agricultural Business of the European Union. (2023), "Financing of the agricultural sector in the EU", Available at: <https://www.euagriculture.eu/financing-agriculture> (Accessed 4 November 2024).
24. GfK Ukraine. (2023), "Research on consumer behavior in Ukraine", Available at: <https://www.gfk.com/ua/insights/ukrainian-consumer-behavior-report> (Accessed 4 November 2024).
25. Global Compact Network Ukraine. (2023), "Report on the integration of sustainable development principles in the activities of Ukrainian enterprises", Available at: <https://globalcompact.org.ua/publications/report-sustainable-development-integration-ukraine> (Accessed 4 November 2024).
26. Horizon Europe. (2023), "Horizon Europe Programme: Research and Innovation for the Agro-Sector", Available at: <https://ec.europa.eu/programmes/horizon2020/> (Accessed 4 November 2024).

Стаття надійшла до редакції 05.11.2024 р.

<https://nayka.com.ua>

Електронне фахове видання

Ефективна
ЕКОНОМІКА

Виходить 12 разів на рік

**Журнал включено до переліку наукових фахових видань України з ЕКОНОМІЧНИХ НАУК (Категорія «Б»)
Спеціальності – 051, 071, 072, 073, 075, 076, 292**

e-mail: economy_2008@ukr.net

 viber: +38 050 3820663